

Література:

1. Іващенко Станіслав. Нові віконниці для будинку на Варзара, 12 [Чернівці]. 16 січня 2025 р. URL: <https://www.facebook.com/demer.cn.ua> (дата звернення: 19.04.2025).
2. Інтерв'ю етномузиколога Ірини Данилейко. 30.03.2018. URL: https://gazeta.ua/articles/history/_najstarishe-vikno-yake-bachila-ozdoblene-dvogolovim-orlom-i-slonami-irina-danilejko/829222 (дата звернення: 18.04.2025).
3. Ярова А. Традиційне житло Чернігово-Сіверщини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. 2016. Вип. 45. Т. 2. С. 108–111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-26>

ТРАДИЦІЙНІ КУЛЬТУРНІ КОДИ УКРАЇНСЬКОГО ОРНАМЕНТУ В ДИЗАЙНІ СЦЕНІЧНОГО ПРОСТОРУ

Пращур О. В.

*студентка I курсу магістратури факультету технологій та дизайну
Український державний університет імені Михайла Драгоманова*

Дерман Л. М.

*кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри дизайну факультету технологій та дизайну
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

У сучасному українському мистецтві дедалі частіше митці звертаються до етнокультурної спадщини як до важливого джерела формування ідентичності.

Сценографія – це не просто художнє оформлення театральної вистави, а складний процес створення простору, який транслює значення, емоції та культурні коди. У цьому контексті український орнамент виконує роль не лише декоративного елементу, але і семантичного, ідентифікаційного інструменту, що дозволяє глядачеві відчувати традиції народу. Поняття культурний код – це певний набір символів, смислів, образів, які є зрозумілими маркерами певної національної або соціальної спільноти. У сценографії ці коди транслюються через колір, форму, орнаментику, фактуру матеріалів. Залучення українського орнаменту до сценічного простору – це спосіб

актуалізації національної ідентичності, а також відтворення історичного або міфологічного контексту.

Український орнамент ділиться на кілька основних груп: геометричний, рослинний, зооморфний, антропоморфний [1]. Геометричні мотиви – найдавніші за походженням. Рослинні мотиви – квіти, гілки, плоди, що символізують життя, процвітання, зв'язок із природою. Зооморфні елементи – зображення птахів, тварин, міфічних істот, що часто втілюють дуальність добра і зла, життя і смерті. Антропоморфні мотиви – зустрічаються рідше, але мають глибокий обрядовий зміст, зокрема образ Жінки-берегині або Праматері, що тісно пов'язаний із Деревом життя – символом поєднання трьох світів і трьох часів.

У сценічному просторі ці орнаменти стають не просто естетичними елементами, а потужним інструментом, що підсилює драматургічні акценти, візуалізує архетипи та розкриває глибинні смисли образів.

Оскільки сцена – це простір динамічний, орнамент потребує адаптації. Це може бути виконане через масштабування (збільшення окремих елементів), зміну матеріалу (дерево, тканина, світло), кольорову адаптацію (тонування в стилістиці вистави) та технологічні засоби (проекції, 3D-анімація, відеоарт). Орнамент може стати фоном, або, навпаки, головним дійовим елементом постановки – наприклад, живий орнамент, створений рухом акторів у сценічному просторі.

Кольори у традиційному орнаменті мають глибоку символіку: червоний – життя, енергія, любов; чорний – пам'ять, захист; білий – світло, чистота; синій – небо, духовність; зелений – оновлення. У виставах ці кольори можуть як підсилювати загальну атмосферу, так і контрастувати з драматургією – наприклад, використання білого в сценах смерті підсилює трагізм [3].

У театрі імені Франка в Києві у постановці «Наталка Полтавка» задня частина сцени була стилізована під гобелен з подільським орнаментом.

У театрі «ДАХ» орнаментика була присутня у світлових проєкціях, а в поєднанні з музикою гурту Dakh Daughters це створювало синестетичний ефект.

У Львівському театрі імені Заньковецької орнаменти використовуються як символічні маркери родових ліній у історичних драмах.

Важливо не редукувати орнамент до декору. Він має вивчатися, інтерпретуватися, переосмислюватися. У сценічному мистецтві майбутнього – місце для колаборацій етнологів, дизайнерів, істориків мистецтва і режисерів. Таким чином, український орнамент може стати не лише спадщиною, а й основою для нових форм культурного висловлення.

Український орнамент – це мова поколінь, зашифровані знання, які можуть бути прочитані через сценічний простір. Його символіка, кольори, форма здатні говорити до глядача без слів. Сучасний сценічний

простір, що працює з культурними кодами, отримує змогу не лише зберігати, а й транслювати глибоку ідентичність української культури світу [2].

Наприклад, Дарія Альошкіна є однією з провідних сучасних мисткинь, яка створює витинанки, більшість із яких масштабовані її авторські панно, створені вручну з дотриманням принципу симетрії, стали центром експозицій численних артпроектів у Європі, Азії та Північній Америці. Особливістю техніки Альошкіної є поєднання архаїчного принципу складання полотна з великоформатною експресією, що перетворює витинанку на філігранну архітектоніку світла й тіні [5].

Всі орнаменти виконані без попереднього шаблону, на основі імпровізованих ескізів, що надає кожному твору унікальності та енергетики ручної праці. У своїй творчій практиці мисткиня експериментує з сучасними матеріалами, трансформуючи традиційну витинанку у просторові інсталяції, елементи сценографії та декору публічного простору. Візуальний ефект витинанок досягається завдяки їхній мереживній структурі, масштабності та змінності сприйняття залежно від освітлення. Серед знакових проєктів – оформлення вітрин бренду *Hermes* у Японії та Франції, участь у Паризькому салоні *Maison & Objet*, співпраця з брендами *Cartier*, *Oberig*, а також запрошення до участі у Венеційській бієнале крафтового мистецтва тощо [4].

У сучасному дизайні сценічного простору традиційні культурні коди українського орнаменту набувають особливого значення як засіб глибшого розкриття національної ідентичності та емоційного забарвлення постановок. Орнаментальні мотиви, що сформувалися протягом століть, несуть у собі символічне навантаження – уособлення космогонічних уявлень, сакральних цінностей, історичної пам'яті народу [3]. Використання цих кодів у сценографії не лише збагачує візуальне сприйняття вистави, а й поглиблює змістову складову, створюючи емоційний місток між глядачем та культурною спадщиною. Таким чином, традиційний український орнамент виступає потужним інструментом візуальної комунікації та актуалізації національної самосвідомості у межах сценічного мистецтва.

Література:

1. Косач О. П. Український народний орнамент: видавництво АДЕФ-Україна, 2018. 140 с.
2. Куракова Т. В. Закодована вічність в українських орнаментах: методична збірка / Уклад. Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2020. 96 с. веб-сайт. URL: https://donopdut.org.ua/wp-content/uploads/2021/10/52-Zakodovana-vichnist-v-ukrainskikh-ornamentakh_compressed.pdf (дата звернення: 10.04.2025).
3. Музей Івана Гончара. Відчути образ України. Традиційне народне вбрання: веб-сайт: URL: <https://honchar.org.ua/exhibitions/>

vidchuty-obraz-ukrayiny-tradytsijne-narodne-vbrannya-i337 (дата звернення: 10.04.2025).

4. Журнал *Vogue Ukraine* (статті про сучасну українську вишивку, 2021–2024 pp.): веб-сайт. URL: <https://vogue.ua/tags/vyshivanka-604.html> (дата звернення: 10.04.2025).

5. Журнал *Vogue Ukraine*. Сила традицій: художниця Дарія Альошкіна – про витинанки та рятівну магію творчості: веб-сайт. URL: <https://vogue.ua/article/culture/art/sila-tradiciy-hudozhnitsya-dariya-aloshkina-pro-mistectvo-vitinanok-ta-magiyu-tvorchosti-54279.html> (дата звернення: 10.04.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-500-9-27>

НОВІ СИМВОЛИ НОВОЇ ЕПОХИ: МИТЕЦЬ ЯК РЕТРАНСЛЯТОР БОЛЬОВОГО ШОКУ ВІЙНИ

Романенкова Ю. В.

*доктор мистецтвознавства, професор,
в.о. завідувача кафедри теорії та історії мистецтва,
Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури,
м. Київ, Україна*

Про тих, хто не шанує своє минуле, кажуть: у них нема майбутнього. Пам'ять людини, що живе в вирії війни, стає гострішою, вразливішою, вона є зброєю, інструментом, посередником. *Зброєю* – для митця, який своєю метою має змусити світ почути про лихо його країни, побачити кров і відчутти запах страху в повітрі. Страху за життя дітей, страху втратити домівку, залишитися без близьких просто неба. *Інструментом* – для передачі того, що митець бачить внутрішнім оком, тих образів, які виникають у нього в підсвідомості, символів, алегорій, якими він користується, щоб бути почутим і зрозумілим. *Посередником* – між творцем і глядачем, між тим, хто бачив на власні очі, і тими, хто спостерігає здалека, немов крізь скло, яке своєю прозорістю дає змогу все бачити, але залишаючись у безпеці.

Війна між Росією та Україною з початком фази повномасштабного вторгнення вивела пам'ять на новий рівень – вона бере на себе відповідальність не лише закарбовувати, слугувати митцеві для віддзеркалення дійсності та перенесення її у підсвідомість наступних поколінь, але й давати оцінку. Процеси нинішньої війни дуже стрімкі, динамічні. На жаль, щодня виникають усе нові й нові факти, про які міжнародна спільнота, скута німим очікуванням, висловлює вже звичне сакраментальне глибоке занепокоєння. Час має властивість лікувати. А це дуже небезпечно. Події сьогоденної війни не мають бути забутими. Ані та агресія, яка ллється на українських дітей, чією кров'ю просякнуті